

Ξαφνικά και απρόσμενα έφυγε.

Η Françoise Coblence μας άφησε τη σκέψη της για να συνομιλούμε

Ιωάννα Παναγιωτοπούλου

Είναι μεγάλη η λύπη και το κενό για την απώλειά της. Η Φρανσουάζ Κομπλάνς έφυγε νωρίς και η γόνιμη σκέψη της, που είχε πολλά ακόμη να μας δώσει, διακόπηκε αναπάντεχα. Η απλότητα, η αβρότητα, το χιούμορ και η γενναιοδωρία της να μοιραστεί με τον συνομιλητή τη σκέψη της είναι η ανάμνηση που έχουμε από τη συνεργασία μαζί της. Με ευχαρίστηση μετέδιδε έναν τρόπο σκέψης που αναζητούσε το αινιγματικό, άνοιγε νέα μονοπάτια, και πήγαζε από τη βαθιά γνώση της φιλοσοφίας, την κλινική διαίσθηση και τη γνώση της ψυχανάλυσης.

Η Κομπλάνς γεννήθηκε το 1949 και πέθανε στις 29 Ιουλίου του 2021. Ήταν Γαλλίδα ψυχαναλύτρια, καθηγήτρια φιλοσοφίας, επίτιμη καθηγήτρια αισθητικής στο Πανεπιστήμιο Πικαρντί «Ιούλιος Βερν» και υπεύθυνη του Ερευνητικού Κέντρου για την Τέχνη του ίδιου πανεπιστημίου. Από το 1996 συμμετείχε στην Ψυχαναλυτική Εταιρεία του Παρισιού, στην οποία έγινε πρόεδρος και πλήρες μέλος το 2003, και διδάσκει το 2011. Ασχολήθηκε ενεργά με επιστημονικές και θεσμικές δραστηριότητες και κύριο μέλημά της ήταν η μετάδοση της ψυχαναλυτικής σκέψης στους νεότερους συναδέλφους. Εγκαινίασε σεμινάρια γραφής της ψυχανάλυσης, ενθαρρύνοντας την παρουσίαση κειμένων στη *RFR* (*Revue Française de Psychanalyse*), της οποίας ήταν υπεύθυνη από το 2012 μέχρι το 2020.

Δημοσίευσε μελέτες με θέματα φιλοσοφίας και αισθητικής καθώς και περίπου πενήντα σημαντικά ψυχαναλυτικά κείμενα. Πρόσφατες έρευνες της Κομπλάνς πραγματεύονται τη συνάφεια της αισθητικής με την ψυχανάλυση, ιδιαίτερα γύρω από την *empathie*. Χαρακτηριστικό της συλλογιστικής της είναι η διερεύνηση της εξέλιξης μιας έννοιας, με έρεισμα τη φιλοσοφική της καταγωγή, σε σχέση ή αντιδιαστολή με τη μετεξέλιξή της στην ψυχαναλυτική σκέψη, με οδηγό την φροϋδική θεώρηση. Αναζητά τη συνέχεια που αναδεικνύει τη συγκρουσιαικότητα, το ιδιαίτερο της ψυχαναλυτικής προβληματικής. Η διερεύνηση μιας «γέφυρας» ανάμεσα στην αισθητική και την ψυχανάλυση μελετώντας την *empathie* –που είναι μία από τις έννοιες όπου συγκρούονται η αγγλοσαξονική και η γαλλόφωνη θεώρηση– θα ήταν ένα παράδειγμα. Η εισήγησή της με τίτλο «Η ζωή της ψυχής – Η ψυχή είναι σωματική, δεν το γνωρίζει», στο 70^ο Συνέδριο Γαλλόφωνων Ψυχαναλυτών με θέμα *Μεταξύ σωματικού και ψυχικού*, θα παραμείνει για κάθε αναλυτή, μια σημαντική συμβολή στην ψυχανάλυση.¹

¹ Françoise Coblence, «La vie d'âme – Psyché est corporelle, n'en sait rien», στο *RFP*, τόμ. 74/5 (2010), σ. 1285-1356 < <https://www.cairn.info/revue-francaise-de-psychanalyse-2010-5-page-1285.htm> >

Εισήγηση στο 70^ο Συνέδριο Γαλλόφωνων Ψυχαναλυτών: *Entre psyché et soma*, στην Αθήνα 2010. Στα ελληνικά: «Η ζωή της ψυχής – Η ψυχή είναι σωματική, δεν το γνωρίζει», στο 70^ο Συνέδριο Γαλλόφωνων

Είχαμε την τύχη να μοιραστεί μαζί μας τις ιδέες της και να συζητήσει τις απορίες μας όταν την προσκαλέσαμε να εργαστεί για ένα διήμερο στην ομάδα που μελετούσαμε τα κείμενα των Γαλλόφωνων Συνεδρίων. Απλή, αυθεντική και με ειλικρίνεια στη σκέψη της, μας επέτρεψε να νιώσουμε ισότιμοι συνομιλητές. Το βάθος του στοχασμού της και το εύρος της γνώσης της την είχαν συμφιλιώσει, θα λέγαμε, με την παραδοχή ότι το «αίνιγμα» δεν έχει απάντηση, αλλά ανοίγει διαφορετικούς δρόμους σκέψης.

Η εισήγηση της Φρανσουάζ Κομπλάνς είναι πολυεπίπεδη, με υπο-θέματα και θεωρητικές αναφορές, όπως είθισται στο συνέδριο, με γνώμονα την αναρώτησή της εάν η ψυχή είναι «εκτατή» στο σώμα. Το ερώτημα για το «μεταξύ» ψυχής-σώματος πηγάζει από την αινιγματική φράση του Φρόυντ «Η ψυχή είναι εκτατή, δεν το γνωρίζει».² Ποια είναι η φύση της άγνοιας; Είναι άραγε λάθος, παρερμηνεία ή αντίσταση; Στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία και στη βιολογία του Φρόυντ η ψυχή είναι εκτατή στο σώμα, γνώση που οδηγεί την Κομπλάνς στην παράφραση «Η ψυχή είναι σωματική, δεν το γνωρίζει». Η παράφραση / τίτλος δηλώνει ήδη τη θέση της συγγραφέως, την οποία και επιχειρεί να υποστηρίξει στη συνέχεια: το «μεταξύ» είναι «τόπος» συνάντησης της διαφορετικής φύσης ψυχής και σώματος, που αναδεικνύει νέες ποιότητες.

Η Κομπλάνς ακολουθεί την εξέλιξη της έννοιας «ψυχή» στη σκέψη του Φρόυντ, ο οποίος στηρίχτηκε στη σύλληψη του Αριστοτέλη ότι ψυχή και σώμα είναι μια συνέχεια (continuum), για να διατυπώσει εντέλει – ο Φρόυντ – τη ρήξη του με τους κλασικούς φιλοσόφους που αναζητούσαν στο δυϊσμό μια ποσοτική θεώρηση του σώματος, η οποία παγίωνε την άρνηση του ασυνειδήτου και την κυριαρχία της συνείδησης. Η Κομπλάνς θα αναζητήσει τη σωματικότητα της ψυχής διατρέχοντας τους αρχαίους φιλοσόφους και εστιάζοντας στη διαφορά των εννοιών, «esprit», «psyché», «âme», που συχνά μεταφράζονται ως ψυχή. Esprit (πνεύμα, διανόηση): συνδέεται με τη συνείδηση και συσκοτίζει την αινιγματικότητα του ασυνειδήτου. Psyché (ψυχή, ψυχισμός): στην εξέλιξη και μετεξέλιξή της η έννοια περιλαμβάνει και το σώμα ως ζων ή άψυχο, ως παρακαταθήκη φαντασμάτων, βιωμένων εμπειριών και διεγέρσεων, που επιβεβαιώνουν την υπόθεση εργασίας. Âme (ψυχή, πνεύμα): εμπεριέχει την ολότητα της σκέψης, των συναισθημάτων και των συγκινήσεων του ανθρώπινου όντος. Η άρνηση του αινιγματικού του ασυνειδήτου και ο φόβος της σωματικής φθοράς και του θανάτου, σύμφωνα με την Κομπλάνς, βρήκαν διέξοδο στο δυϊσμό, στην άρνηση / αντίσταση της συνάφειας των δύο – συνάφεια που είναι ο ορισμός της ζωής. Η παραδοχή της διάδρασης μέσω πολλαπλών συνδέσεων, σε διαφορετικά επίπεδα λειτουργίας και μέσω διαδικασιών μετασχηματισμού του σωματικού σε ψυχικό και αντίστροφα, είναι η ζωή. Το «μεταξύ» δεν είναι «τόπος»

Ψυχαναλυτών: *Μεταξύ σωματικού και ψυχικού*, Ελληνική Ψυχαναλυτική Εταιρεία, εκδ. Νήσος, Αθήνα, 2010.

² Sigmund Freud [1938], «Η ψυχή είναι εκτατή, δεν το γνωρίζει», στο *Résultats, Idées, Problèmes*, τόμ. II, PUF, Paris 1998, σ. 288.

ενδιάμεσος – ούτε το ένα ούτε το άλλο – αλλά «τόπος» της συνέχειας (continuum du vivant) από το βιολογικό στο ψυχικό, «τα οποία δεν είναι σε σύγκρουση, αλλά σε μία τάση και διαπραγμάτευση μεταξύ τους». Passeur (περατάρης) είναι η ενόρμηση – πώς να συλλάβουμε τη φύση της (ενόρμησης) διαφορετικά από «κίνηση»; Πρόκειται για συνθήκη ή μύθευμα, όπου το βίωμα της διέγερσης μετασχηματίζεται (τόσο τα βασικά σωματικά βιώματα – πόνος, ικανοποίηση – όσο και τα δευτερογενή ψυχικά). Είναι «τόπος» συγκρότησης της σωματικής και ψυχικής ενότητας της ζωής της ψυχής / âme.

Η «ζωή της ψυχής» για τη Φρανσουάζ σταμάτησε, η ψυχή της σκέψης της μας συνοδεύει.

Ιωάννα Παναγιωτοπούλου
Αθήνα, 20.8.2021